[2019] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1006

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ

ਬਨਾਮ

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

(2012 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2003)

ਅਗਸਤ 02, 2019

[ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI, ਦੀਪਕ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਖੰਨਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਜਾਂਚ:

ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ - ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ - ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ - ਰਸਮੀ ਵਿਧਾਨਕ ਅਭਿਆਸ ਹੋਣ ਤੱਕ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਤੱਕ Cr.P.C. ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਇੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ - ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 142 'ਤੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ - ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ - ਅਨੁਛੇਦ 142

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ:

ਅਨੁਛੇਦ 20 (3) - ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ : ਅਨੁਛੇਦ 20 (3) ਉਦੋਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੋਵੇ।

ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ:

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ - ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ - ਕਿਹਾ ਗਿਆ : ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਕਾਲੀ ਹਕੀਕਤਾਂ/ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ - ਨਿਆਂਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲਚਕਦਾਰ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਫਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਸਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ - ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਨਿਆਂਇਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਚੁੱਪ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਐਜੂਸਡੋਮ ਜੈਨੇਰਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਆਰਾ, ਬਲਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1006

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 1007

ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ : 1. ਅਨੁਛੇਦ 20(3) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਮਨਾਹੀ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਜੋ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 9] [1012-G-H; 1013-A]

ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਾਠੀ ਕਾਲੂ ਓਘੜ **AIR 1961 SCC 1808: [1962] 3 SCR 10 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।**

2.1 ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ 23 ਜੂਨ, 2006 ਤੋਂ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 53 Cr.P.C. ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਉਸੇ ਸੋਧ ਐਕਟ (2005 ਦਾ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 53A ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸੇ ਸੋਧ ਐਕਟ (2005 ਦਾ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 311-A ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ Cr.P.C. ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.2 ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 29 ਅਗਸਤ, 1980 ਦੀ ਆਪਣੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। [ਪੈਰਾ 13] [1014-F-G]

2.3 ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪ ਜਾਂ ਫੋਟੋਆਂ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ/ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। Cr.P.C. ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸੋਧਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 29 ਅਗਸਤ 1980 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸੰਕੀਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਵਿੱਚ ਸੀ ਭਾਵ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ। [ਪੈਰਾ 14] [1016-A-B]

XXXXXX

2.4 ਹਾਲਾਂਕਿ *ਰਾਮ ਬਾਬੂ ਮਿਸ਼ਰਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਮੂਨਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਦਿਓ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੋਧ Cr.P.C. ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 311-ਏ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 (2005 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ 23 ਜੂਨ 2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 14] [1016-C-D]

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਾਮ ਬਾਬੂ ਮਿਸ਼ਰਾ **AIR 1980 SC 791: [1980] 2 SCR 1067 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।**

3.1 "ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।" [ਪੈਰਾ 16] [1017-F]

ਵਟਲ ਨਾਗਰਾਜ ਬਨਾਮ ਆਰ. ਦਯਾਨੰਦ ਸਾਗਰ **AIR 1975 SC 349: [1975] 2 SCR 384;** ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਸੇਨ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ **(1975) 1 SCC 774: [1975] 3 SCR 942 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।**

3.2 ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਜਾਂ "ਹੌਲੀ" ਗਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਵਿਧਾਨਕ ਅਭਿਆਸ ਤੱਕ ਭਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 15] [1017-E-F]

3.3 ਵਰਤਮਾਨ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਵਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, (i) ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਝੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ (ii) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ (2005 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25) ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਧਾਰਾ 53 ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ Cr.P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 53ਏ ਅਤੇ 311ਏ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 18] [1019-A-C]

XXXXXX

3.4 ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਕਾਲੀ ਹਕੀਕਤਾਂ/ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਚਕਦਾਰ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਸਣ ਜਾਂ ਸਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਕੰਮ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਚੁੱਪ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਐਜੂਸਡੇਮ ਜੈਨੇਰਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਭਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 21] [1020-D-E]

ਸੀਫੋਰਡ ਕੋਰਟ ਅਸਟੇਟਸ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਸ਼ਰ **(1949) 2 ALL ਈ.ਆਰ. 155;** ਮੈਗੋਰ ਅਤੇ ਸੇਂਟ ਮੇਲਨਜ਼ ਰੂਰਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਕੌਂਸਲ ਬਨਾਮ ਨਿਊਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ **(1951) 2 All E.R 1226 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।**

4. ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 142 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 25] [1022-E-F]

ਬੰਗਲੌਰ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਏ. ਰਾਜੱਪਾ ਅਤੇ ਹੋਰ **(1978) 2 SCC 213: [1978] 3 SCR 207;** ਮਾਡਰਨ ਡੈਂਟਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2016) 7 SCC 353;** ਗੋਬਿੰਦ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ **(1975) 2 SCC 148: [1975] 3 SCR 946;** ਕੇ.ਐਸ. ਪੁੱਟਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2017) 10 SCC 1: [2017] 10 SCR 569 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।**

XXXXXX

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ		
[1962] 3 SCR 10	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 9
[1980] 2 SCR 1067	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 14
[1975] 2 SCR 384	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 16
[1975] 3 SCR 942	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 17
[1978] 3 SCR 207	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 22
(2016) 7 SCC 353	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 24
[1975] 3 SCR 946	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 24
[2017] 10 SCR 569	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 24

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2012 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2003

2010 ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਫੁੱਟਕਲ ਅਰਜ਼ੀ ਨੰਬਰ 3272 ਵਿੱਚ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 09.07.2010 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ

ਨਾਲ

2013 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1318 ਅਤੇ 2019 ਦੇ ਨੰਬਰ 1187, 1188, 1189 1190

ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੰਜੇ ਜੈਨ, ਵਧੀਕ ਸੋਲੀਸਿਟਰ ਜਨਰਲ, ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਕੁਮਾਰ, ਐਸ. ਨਾਗਾਮੁਥੂ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਸਿਧਾਰਥ ਦਵੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੇਮਤੀਬੇਨ AO, ਸੇਂਥਿਲ ਜਗਦੀਸਨ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੌਤਮ, ਯੁਵਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਨੀਆ ਸਕਾਟ, ਵੀ. ਬਾਲਾਜੀ, ਬੀ.ਵੀ. ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ, ਅਰੁਣਾਭ ਚੌਧਰੀ, ਅੰਕੁਰ ਚਾਵਲਾ, ਆਮਿਰ ਖਾਨ, ਕਰਮਾ ਦੋਰਜੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪੱਲਵੀ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਰਿਮਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਅਸ਼ੀਸ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਿਤ ਕੁਮਾਰ ਬਾਂਸਲ, ਵਾਈ. ਅਰੁਣਾਗਿਰੀ, ਪੀ. ਸੌਰਭ ਅਜੈ ਗੁਪਤਾ, ਭਰਤ ਸਿੰਘ, ਵਿਸ਼ਵਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਹਿਮਦ, ਅਰਧੇਂਦੁਮੋਲੀ ਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤਰੁਣਾ ਅਰਧੇਂਦੁਮੋਲੀ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਨਮਿਤ ਸਕਸੈਨਾ, ਪੀਯੂਸ਼ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੇਸ਼ ਰਾਜ, ਨਿਤੇਸ਼ ਰੰਜਨ, ਵੈਭਵ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਨਚਿਕੇਤਾ ਜੋਸ਼ੀ, ਰਾਜੇਸ਼ ਕੇ. ਸਿੰਘ, ਮੁਕੁਲ ਸਿੰਘ, ਅਨੀਕੇਤ ਸੇਠ, ਅਰਵਿੰਦ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇਤੀ ਸ਼ਰਮਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਮੁਦ ਲਤਾ ਦਾਸ, ਜੈ ਕੁਮਾਰ, ਰਵਿੰਦਰ ਨੈਨ।

ਅਮਨ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਐਡਵੋਕੇਟ (AC)

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 1011

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾਂ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI

1. 2017 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 9671, 2018 ਦੀ 1048, 2018 ਦੀ 2225 ਅਤੇ 2018 ਦੀ 3272 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਗਿਆ।

2. <u>2012 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2003.</u>

<u>ਤੱਥ</u>:

7 ਦਸੰਬਰ 2009 ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸਦਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕਸ ਸੈੱਲ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਨੇ FIR ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਕਿ ਧੂਮ ਸਿੰਘ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਧੂਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਵਿਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲਬਾਤ ਧੂਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਚੀਫ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ "CJI") ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3. ਵਿਦਵਾਨ CJM, ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਨੇ 8 ਜਨਵਰੀ 2010 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਵਿਦਵਾਨ CJM ਦੇ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ "CR.P.C" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 9 ਜੁਲਾਈ, 2010 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ।

4. ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

5. ਜਸਟਿਸ ਰੰਜਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਸਾਈ ਦੇ 7 ਦਸੰਬਰ, 2012 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠੇ।

(1) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 20 (3), ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੈ?

XXXXXX

(2) ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 20 (3) ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਕੀ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ?"

6. ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੋਵਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ (ਜਸਟਿਸ ਰੰਜਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਆਫਤਾਬ ਆਲਮ) ਨੇ **ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਾਠੀ ਕਾਲੂ ਓਘੜ**[1] ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ।

7. ਜਸਟਿਸ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਕਿ Cr.P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 53 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ (a) ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ "ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਟੈਸਟ" ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਐਜੂਸਡੇਮ ਜੈਨੇਰਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਧਾਰਾ 53 Cr.P.C. ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

8. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜਸਟਿਸ ਆਫਤਾਬ ਆਲਮ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ (ਆਫਤਾਬ ਆਲਮ, ਜੇ.) ਨੇ 23 ਜੂਨ, 2006 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25, 2005 ਦੁਆਰਾ Cr.P.C ਦੀ ਧਾਰਾ 53, 53A ਅਤੇ 311-A ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਨੇ Cr.P.C ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ।

9. ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ **<u>ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਾਠੀ ਕਾਲੂ</u>**

ਓਘੜ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਮਤ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਤਤਕਾਲੀ ਵਿਦਵਾਨ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਪੀ. ਸਿਨਹਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 20(3) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਜੋ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਨਮੂਨੇ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਸੂਰਵਾਰਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 20(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਤਤਕਾਲੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਪੀ. ਸਿਨਹਾ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰਣਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਹੇਠਾਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

---

[1].ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1961 ਐਸ.ਸੀ. 1808

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI] 1013

"(11) ..... ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 20 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੈ। ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜੋ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ.....

(12) **<u>ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖੇ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ।**</u> ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਿਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ. ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਦਸਤਖਤ ਜਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਦਲਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਿਵਾਏ, ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਂਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। <u>ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੁਲਨਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ।</u> ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ ਪਰ ਪਦਾਰਥਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਜੋ 'ਗਵਾਹੀ' ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ।

[ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ]"

10. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਕੀ Cr.P.C. ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

<u>XXXXXX</u>

11. ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ 23 ਜੂਨ, 2006 ਤੋਂ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 53 Cr.P.C ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਉਸੇ ਸੋਧ ਐਕਟ (2005 ਦਾ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 53 A ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸੇ ਸੋਧ ਐਕਟ (2005 ਦਾ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 311-A ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ Cr.P.C ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

12. ਉਪਰੋਕਤ ਸੋਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ (ਜਸਟਿਸ ਆਫਤਾਬ ਆਲਮ) ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਿਧਾਨਿਕ ਬੁੱਧੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਨਿਆਂਇਕ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਇਜਾਜ਼ਤਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

13. ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 29 ਅਗਸਤ, 1980 ਦੀ ਆਪਣੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ (ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ) ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5

ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। 29 ਅਗਸਤ, 1980 ਨੂੰ ਲਾਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅੰਸ਼ ਢੁਕਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।

"ਵੌਇਸ ਪ੍ਰਿੰਟ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਫਾਰਮੈਂਟਸ" ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਬਾਰੰਬਾਰਤਾ 'ਤੇ ਧੁਨੀ ਊਰਜਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਫ੍ਰੀਕੁਐਂਸੀ ਡੋਮੇਨ" ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹਰੇਕ ਬੁਲਾਰੇ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਵੌਇਸ ਪ੍ਰਿੰਟ ਫਿੰਗਰਪ੍ਰਿੰਟਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੋਕਲ ਕੈਵਿਟੀਜ਼ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI] 1015

ਵੌਇਸ-ਪ੍ਰਿੰਟ ਪਛਾਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਉਪਯੋਗ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ, ਨਵੰਬਰ 1967 ਵਿਚ, ਵਿਨਚੈਸਟਰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ, ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਗਲਤ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੌਇਸ-ਪ੍ਰਿੰਟ ਆਈਡੈਂਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ (ਸਪੈਕਟ੍ਰੋਗ੍ਰਾਫ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।[2]

*** *** ***

"ਅਕਸਰ, ਇਹ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ

ਟੈਲੀਫੋਨ ਟੈਪਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੁਰਮ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਪਸੰਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ "ਵੌਇਸ ਪ੍ਰਿੰਟ" ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ"

.....

.....

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।"[3]

*** *** ***

"ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ 'ਚ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਆਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।"

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।[4]

---

[2]ਪੈਰਾ 5.27, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ

[3]ਪੈਰਾ 3.16, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ

[4]ਪੈਰਾ 5.26, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 87ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ

XXXXXX

14. ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪ ਜਾਂ ਫੋਟੋਆਂ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ/ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ Cr.P.C. ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ, ਜੋ ਉੱਪਰ ਵੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 29 ਅਗਸਤ, 1980 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸੰਕੀਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਭਾਵ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ **ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਾਮ ਬਾਬੂ ਮਿਸ਼ਰਾ**[5] ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਮੂਨਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਐਕਟ, 1920 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਤੁਲਨਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੋਧ Cr.P.C ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 311-ਏ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 (2005 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ 23 ਜੂਨ 2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗੀ।

15. ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਜਾਂ "ਹੌਲੀ" ਗਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਵਿਧਾਨਕ ਅਭਿਆਸ ਤੱਕ ਭਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮੁੜਾਂਗੇ।

16. "**ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤੱਥ-ਖੋਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ**"[6]। ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ।

7. "**<u>ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਸੇਨ</u> ਬਨਾਮ <u>ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ</u>**" ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਹਵਾਲਾ ਉਚਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

[5]ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1980 ਐਸ.ਸੀ. 791

[6]ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1975 ਐਸਸੀ 349 [ਵਟਲ ਨਾਗਰਾਜ ਬਨਾਮ ਆਰ. ਦਯਾਨੰਦ ਸਾਗਰ)

[7] (1975) 1 SCC 774

<u>XXXXXX</u>

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ [ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI]

1017

ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨੀਆ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਲਗਭਗ 3.30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਲਾਟ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਹ ਪਾਰਸਲ

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਕਟ, 1894 ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਤਹਿਤ ਐਕਵਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1957 ਦੇ ਆਦੇਸ਼/ਪੁਰਸਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ (ਆਂ) ਨੂੰ 14 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਰਨੀਆ ਦੇ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਕਟ, 1894 ਦੀ ਧਾਰਾ 18 ਤਹਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਵਧਾ ਕੇ 200 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਨੇ 18 ਅਗਸਤ, 1961 ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਘਟਾ ਕੇ 75 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਨੇ 75 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਮੂਲ ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 200 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਰਾਸ ਅਪੀਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ - ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 16 ਫਰਵਰੀ 1968 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੈਰਿਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ (ਆਂ) ਨੂੰ 75 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਸੇਨ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਸਟਿਸ ਕੇ.ਕੇ. ਮੈਥਿਊ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੈਫਰੈਂਸ ਕੋਰਟ ਦੇ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨ/ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਥਾਂ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਫਰਮਾਨ/ਆਦੇਸ਼ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ,

ਜਦੋਂ 26 ਸਤੰਬਰ 1961 ਦੇ ਉਕਤ ਫਰਮਾਨ/ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਕਰਾਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਫਰਮਾਨ/ਆਦੇਸ਼ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਉਕਤ ਫਰਮਾਨ/ਆਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ 18 ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਉਕਤ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨ/ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ।

ਜਸਟਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਈਅਰ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। **<u>ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਸੇਨ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ</u>** (ਸੁਪਰਾ) ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਈਅਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਏ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

<u>XXXXXX</u>

"ਮੈਂ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਮੈਥਿਊ, ਜੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਗਲਤ ਤਰਕ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। **ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਜੱਜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸੁਧਾਰਕ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।**

6. **ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਨੂੰਨ ਕੁਝ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਨਿਯਮ ਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨਹੀਂ, ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਕਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੁਖਦਾਈ ਸਿੱਟਾ**

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਅਸਧਾਰਨ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਹਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ, ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਤਬਾਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਾਧੇ 'ਤੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਣ। ਪਰ **ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਖਾਮੀਆਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ**। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਜੱਜ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਿਆਣਪ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਵਸਥਾ ਜਿੱਥੇ ਸਹੀ ਰਾਹਤ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗੰਭੀਰ, ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। **ਨਿਆਂ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ - ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ, ਜਿੰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਅੰਤਮ ਉਤਪਾਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਵੇਦੀ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਛੇੜਖਾਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਕੋਈ ਅਤਿਅੰਤ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਪਾਪ ਦੀ ਉਜਰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।**

(ਜ਼ੋਰ ਸਾਡਾ ਹੈ)

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI] 1019

18. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ

ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਵਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, (i) ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਝੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ (ii) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ (2005 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 25) ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਧਾਰਾ 53 ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ Cr.P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 53ਏ ਅਤੇ 311ਏ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਈ ਹੋਵੇ।

19. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹਿਲੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ **ਬੰਬਈ ਰਾਜ** ਬਨਾਮ **ਕਾਠੀ ਕਾਲੂ ਓਘੜ** (ਸੁਪਰਾ) ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੁਆਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ , ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। **ਬੰਬਈ ਰਾਜ** ਬਨਾਮ **ਕਾਠੀ ਕਾਲੂ ਓਘੜ** (ਸੁਪਰਾ) ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਕੇ.ਸੀ.ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਗੇ।

"(32) .....**ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 20(3) ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ, ਹਥਲੀ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ**

<u>ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।</u>

(33) ..... ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ, ਹਥਲੀ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਗੇ, ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਛਾਪਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੈੱਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਕੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ, ਹਥਲੀ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਜ਼ੋਰ ਸਾਡਾ ਹੈ)

<u>XXXXXX</u>

20. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲਏ ਗਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨਕ ਅਸਫਲਤਾ ਜਾਇਜ਼ ਵਿਧਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੜਾ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ

ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਭਰਨ ਦੇ ਅਸਥਾਈ ਪੈਚਵਰਕ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

21. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ /ਮੌਜੂਦਾ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਂਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲਚਕਦਾਰ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਸਣ ਜਾਂ ਸਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਕੰਮ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਚੁੱਪ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਐਜੂਸਡੇਮ ਜੈਨੇਰਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਭਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਵੀ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

22. ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਅਸੀਂ **ਬੰਗਲੌਰ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਏ. ਰਾਜੱਪਾ ਅਤੇ ਹੋਰ** ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। **ਸੀਫੋਰਡ ਕੋਰਟ ਅਸਟੇਟਸ ਲਿਮਟਿਡ ਅਸ਼ਰ**[9] ਵਿੱਚ ਲਾਰਡ ਡੇਨਿੰਗ, ਐਲ.ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਆਵਾਜ਼। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਤਫਾਕਨ, ਲਾਰਡ ਜਸਟਿਸ ਡੇਨਿੰਗ ਦੁਆਰਾ **ਸੀਫੋਰਡ ਕੋਰਟ ਅਸਟੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਈਸ਼ਰ** (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਐਮ.ਐਚ. ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

[8] (1978) 2 SCC 213

[9] (1949)2 All E.R. 155 (164 ਤੇ)

XXXXXX

ਰਿਤੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, CJI] 1021

"147. ਮੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਨੇ ਸੀਫੋਰਡ ਕੋਰਟ ਅਸਟੇਟਸ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਸ਼ਰ [(1949) 2 All ER 155, 164] ਵਿੱਚ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੁਝ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਲਾਰਡ ਡੇਨਿੰਗ, ਐਲ.ਜੇ. ਨੇ ਕਿਹਾ:

"ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਜੱਜ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਡਰਾਫਟਸਮੈਨ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕੰਮ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪੂਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ 'ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ' ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇੱਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ? ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਐਕਟ ਬੁਨਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕ੍ਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹਾਊਸ ਆਫ ਲਾਰਡਜ਼ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਅ ਲਾਰਡਜ਼ ਨੇ ਲਾਰਡ ਡੇਨਿੰਗ ਦੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦਲੇਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਰਡ ਸਾਈਮੰਡਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ "ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਪਤਲੇ ਭੇਸ ਹੇਠ ਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਜ ਦਾ ਨੰਗਾ ਕਬਜ਼ਾ" ਪਾਇਆ। ਲਾਰਡ ਮੋਰਟਨ (ਜਿਸ

ਨਾਲ ਲਾਰਡ ਗੋਡਾਰਡ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਸੀ) ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਇਹ ਬਹਾਦਰੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ" ਅਤੇ ਲਾਰਡ ਟਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਡੇਨਿੰਗ, ਐਲ.ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਧਾਨਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ।

148. ਸ਼ਾਇਦ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ "arm-chair rule" ਵਰਗੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੱਜ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਜਾਂ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਮ. ਪੈਂਟੀਆ ਬਨਾਮ ਮੁਦੱਲਾ ਵੀਰਾਮਲੱਪਾ (ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1961 ਐਸ.ਸੀ. 1107, 1115) ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ, ਜੇ. ਨੇ ਲਾਰਡ ਡੇਨਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ, ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ "ਉਦਯੋਗ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ, **ਸਥਿਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਿਆਂਇਕ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।**

(ਜ਼ੋਰ ਸਾਡਾ ਹੈ)

XXXXXX

23. **ਮੈਗੋਰ ਐਂਡ ਸੇਂਟ ਮੇਲਨਜ਼ ਰੂਰਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਕੌਂਸਲ ਬਨਾਮ ਨਿਊਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ**[10] ਵਿੱਚ ਲਾਰਡ ਜਸਟਿਸ ਡੇਨਿੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ।

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰ ਕੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਬਿਹਤਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।“

24. ਕੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਆਂਇਕ ਆਦੇਸ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 20(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਇਹ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਬਹਿਸਯੋਗ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਾਡਰਨ **ਡੈਂਟਲ ਕਾਲਜ ਐਂਡ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ** ਬਨਾਮ **ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**[11], **ਗੋਬਿੰਦ** ਬਨਾਮ **ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**[12] **ਅਤੇ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੌਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ **ਕੇ.ਐਸ. ਪੁੱਟਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ** ਬਨਾਮ **ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ**[13] ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਏ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟਿੱਪਣੀ ਦਰਜ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

25. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 142 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਕਲਪਨਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਅਪੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ।

---

[10] (1951) 2 All E.R. 1226

[11] (2016) 7 SCC 353

[12] (1975) 2 SCC 148

[13] (2017) 10 SCC 1

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi